

- Sv. - Svoboda J. Staročeska jména a naše příjmení. – Praha. 1964 – 318 s.
 Sk. - Skulina T. Staroruskie imiennictwo osobowe, cz. II. Prace onomastyczne. 21. – Wrocław etc., 1974. – 239 s.

Література

1. Белей Л.О. Ім'я для дитини в українській родині. Словник-довідник. - Ужгород: Закарпатське крайове 1-во "Просвіта", 1993 – 117 с.
2. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови ХІУ-ХУ ст. – К. Вид-во АН УРСР, 1958 – 298 с.
3. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові імена в побуті українців ХІУ-ХУІІ ст. – К. Наукова думка, 1988. – 170 с.
4. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К., Наукова думка, 1966 – 214 с.
5. Селищев А.М. Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ // Учен. записки Московского ун-та. – М., 1948 - Кн. 1. - С.128-152
6. Скорук І.Д. Слов'янський шар в антропоніміці м.Луцька в ХХ ст. // Slavica та baltica в опомасиці України. - К.: ІАН України. 1999 – С.147-160
7. Malec M. Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych // Prace Instytutu języka polskiego. 42 - Wrocław etc., 1982. - 218 s.
8. Milewski T. O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych // I Międzynar. slawist. konf. onomast. w Krakowie w dniach 22-24 paźdz. 1959 - Wrocław etc., 1961.
9. Milewski T. Indoeuropejskie imiona osobowe. – Wrocław etc., 1969 - 228s.
10. Svoboda J. Staročeska osobní jména a naše příjmení. – Praha, 1964 - 317 s.
11. Skulina T. Staroruskie imiennictwo osobowe, cz. II. Prace onomastyczne, 21. – Wrocław etc. 1974 - 239 s.

Безсвітль ільє тїнок (Іврітє тїль)

МОДЕЛІ ІМЕНУВАННЯ ОСОБИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ В ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ XV-XVI СТ.

The thesis is dedicated to the investigation into Hutsul family names in their historic development starting from the XV-th century till present. The written records of the XV first half of the XX-th century testify that the most typical way of naming people was double name with the patronymic name as the second name. The analysis of modern Hutsul family names points to the fact that they have become an integral part of the Ukrainian antroponymic system preserving at the same time their regional peculiarities.

В історичних писемних пам'ятках досліджуваного періоду виявлено 189 іменувань гуцулів. Ці назви вкладаються у наведену класифікаційну схему

Одночленні іменування. Кількість засвідчених одночленних антропонімів на Гуцульщині в XV-XVI ст становить 38% від загальної кількості аналізованих нами іменувань. "Побудування таких іменувань, – відзначає М.Л.Худан, – пояснюється не лише тенденцією іменувати у такий спосіб представників соціальних низів – залежних категорій населення, а й характером документа, його призначенням" [6:115]

Одночленні іменування гуцулів того періоду представлені різними категоріями власних імен, а також іменуваннями за іменем або прізвиськом батька, тобто патронімами. Адже "патронім – поширений тип особових назв, що виділяв денотата через вказівку на найменування його родича. Твірнок основою патроніма було здебільшого власне найменування батька, рідше найменування інших родичів" [7:305]. У межах цієї групи

виділяємо кілька підгруп

А. Повні канонічні, але переважно вже адаптовані церковно-християнські чоловічі імена: *Andrey, Anton, Gregory, Herman, Danylo, Iwan, Nestor, Petro, Wassil*.

Б. Усічені, суфіксальні та усічено-суфіксальні імена: *Hriczina Hriczka, Hirin', Marko Micz, Michalko Olexa, Onysko, Ostapko, Petrazina, Semko, Thoma, Jaremko*.

В. Давньослов'янські автохтонні відкомпозитивні особові власні імена: *Dobran, Malik, Malko*

Г. Давньослов'янські відапелятивні імена та прізвиська: *Holowacz, Mucha*.

Д. Іменування за іменем чи прізвиськом батька: *Hrywczanec, Skondicz Boklach*

Слід відзначити, що попарне іменування братів чи сусідів, або просто людей одного соціального стану, було поширене в пам'ятках Гуцульщини XVI ст., наприклад, в документі за 1563 рік записано: "*Zdewizin wies, w ktorej dworzisz osidlich jest czternascie. Imiona thich knieczy ssa · Luczka z Jurkiem, Chwedor Ivancze z Wassilem, Petrus z Kuzma, Lewko z Wardaiem, Skondicz z Matujem, Iwasko z Bieldurskie(m), Boklachz z Keliehaiowiczem, Anton z Hricem, Wlad z Semivonem, Milka z Manilem, Hricha z Ivanem, Kost z Mateiem, Roman z Chwedorem, Petrik z Hawrilem*" [ОКРЗ, 1 20]

Характерно, що одночленні іменування на Гуцульщині (зрештою, як і на інших територіях) служили переважно для ідентифікації представників соціальних мизій, наприклад, *tamze owczarow, alia knieczy, ktory owcze chowaja jest czterzi, Wassil, Herman, Onysko, Marko* [ОКРЗ.І.19].

Однак антропоніми такого типу вживалися і тоді, коли йшлося про конфіскацію майна дрібної гуцульської шляхти за участь у повстанні під проводом Мухи, чи вказувалось на приналежність особи до певного дворища: *czlowiek jeden na imie Mutei z pudworziszca Romanowowego* [ОКРЗ.І.21] *Чул, Swan Marzi, Petri, Gregiry de Bretow* [Maz 11,74]. Наявність одночленних іменувань в офіційних дисемних пам'ятках (і не лише на Гуцульщині) в XV-XVI ст. свідчить про неусталеність ідентифікації особи в той час. Нерідко одна і та ж особа в одному місці документа іменувалась одночленно, в іншому – двочленно. Так, наприклад, кметів с.чч. Кутти один раз записано як *Marko Malik Nestor*, а другий раз – як *Marko Woloslowicz, Malik Borodicz, Nestor Ivanczow* [ОКРЗ.І.23].

Отже, одночленні іменування на Гуцульщині в XV-XVI ст. зумовлені неунормованістю офіційної системи ідентифікації людей, і їх аж ніяк не можна розглядати як збереження слідів давньої однойменної антропонімійної системи.

Двочленні іменування. Спосіб двочленної ідентифікації особи на Гуцульщині в XV-XVI ст. був найпоширенішим. Двочленні іменування становлять 36% від загальної кількості іменувань. Першим членом такого іменування виступало переважно християнське ім'я, а другий член несе додаткову інформацію про іменовану особу. Модель цього іменування, за словами М.Худача, – "не специфічно антропонімійне, екстралінгвістичне явище, яке випливає з самої специфіки природи мови, що витворилась в глибокій доісторичній давнині і збереглася до наших часів у всіх слов'янських мовах" [6.117]. Виходячи із лексичного значення другого компонента, двочленні іменування гуцулів XV-XVI ст. можна поділити на кілька груп.

Іменування за власним іменем та патронімною (матронімною) назвою. Найбільш поширеною на Гуцульщині в досліджуваній період виступає модель "християнське ім'я + патронім на -ович (-евич)". У сфері апелятивного словотворення форманти *-ович (-евич)*, *-ич* вживалися і вживаються із "модифікаційним значенням ведорослості, з уточненням "син особа, назвної мотивуючим словом, княжич, королевич, попович" [5 100]. Л.Гумецька відзначила, що патронімичний суфікс *-ович* і його палатальний різновид *-евич* належали до найпоширеніших суфіксів особових назв української актової мови XIV-XV ст. [1.9].

Твірними лексемами гуцульських патронімів на *-ович (-евич)* найчастіше виступали такі антропоніми:

а. Церковно-християнські повні чоловічі імена: *Lazur Hawrillowicz, Hawrilo Jakymowicz*

Mykita Lukowicz, Dmytr Lukyanowicz, Andrzej Malymowicz, Iwaniecz Petrowicz Lazur Philipowicz

б. Церковно-християнські усічені, суфіксальні та усічено-суфіксальні імена: *Semion Danilkowicz, Iwachko Donischowicz* (пор. Донис'ко <Д[і]онис'ко <Л[і]онисій <Діонисій), *Michalo Hanczewicz* (пор. Ганько <Евген- II р. IV.550)), *Iwan Jurkowicz Andruch Lewkowicz Mass Onyskowicz, Nestor Ostapkowicz z bratem Matwejm, Maxim Paulynkowicz, Procof Petraszowicz, Hricz Petrikowicz, Iwan Thimkowicz, Chwedor Themoszowicz*.

в. Давньослов'янські автотонні композитні, відкомполитні та відапелятивні імена *Stepan Bochdanowicz, Iwaszno Danowycz* (пор. Бог-дань. Дан-слазь, або Дан < Дан-ило < Данииль, Іордань); *Lazur Puckowicz, Mikula Rudkowicz, Marko Woloszowicz* Формант **-ович** миг приєднуватися і до основи, ускладненої вже патронімним суфіксом, творячи при цьому патроніми другого ступеня, наприклад *Wasyl Sawiczowicz*.

Патронімні назви гуцулів XV-XVI ст. утворювались і за допомогою суфікса **-ич**, але таких іменувань у два рази менше, ніж назв з суфіксом **-ович(-евич)**. Досліджуючи українську антропонімію XVI ст., Р.Керста зауважує, що "простий патронімічний суфікс **-ичь** у порівнянні з утворенням на його базі складним суфіксом **-ович (-евич)** у XVI ст. був менш продуктивним" [2:19]. Гуцульські патроніми на **-ич** переважно утворювались від апелятивних назв на **-а** *Mihailo Boklieticz Mabk Borodycz I'ko Grod'icz Piotr Hlmez, Stepa Kozicz, Mathey Wereszczacz*.

Рідко в досліджуваній період творилися патроніми на **-ич** від церковно-християнських імен *Dmytr Adamicz, Dmytr Chwedycz, Chwedor Iwanczicz, Iakow Luczicz, Lazur Waszczycz*

На Гуцульщині у XVI ст. побутовували двочленні іменування, другим компонентом яких є патроніми на -ов, -ич, утворені переважно від різних форм церковно-християнських календарних чоловічих та жіночих імен: *Michajlo Hanczow, Dmytro Hanczow* (< Гапка . ж. Агафія, а також від Гапка < ч. Агафонь), *Iwan Hrehorow, Nestor Iwanczow, Pawel Michajlow, Michajlo Paulow* Патроніми на **-ов** могли творитися і від імен відапелативного походження *Petrasz, Wolozow* У доступних нам історичних джерелах Гуцульщини XV-XVI ст. зафіксований один антропонім з основи якого лежить андронім - *Matej Fedyszyn*

Іменування жінки в історичних пам'ятках Гуцульщини XVI ст. вживається рідко, асього три назви *Marka wdowa, Pawliha wdowa Khmicha z synem* До патронімих утворень зараховуємо двочленні іменування, другим компонентом яких виступає назва з суфіксом -ен'а(-ен'е). В останньому виявляється характерна особливість гуцульського вокалізму - перехід [а] в [е] після м'яких приголосних. У XVI ст. на Гуцульщині двочленні іменування з другим компонентом-патронімом на **-ен'е** за даними пам'яток вживаються рідко *Dmytr Ihnatczene, Chwedor Rudzienie*

Аналізуючи українські чоловічі іменування XVI ст., Р.Керста зауважує, що патронімих назви на **-ук(-'ук), -чук, -ак(-'ак)** були характерними, головним чином, на західних територіях України [2:23]. Однак, досліджуючи писемні джерела з Гуцульщини XV-XVI ст., ми не виявили в них жодної особової назви з формантами **-ук** та **-ак**. На цей факт звернув у свій час увагу і відомий історик Іван Крип'якевич, відзначивши, що в XVI ст. на гуцульській території прізвищ на **-ук, -ак** немає [3:10]. Польська дослідниця Ванда Шупльовська зауважує, що суфікс **-ук** в іменуваннях осіб XV ст. в галицькій та львівській землях фіксується рідко [8:23]

До групи іменувань з другим компонентом-патронімом відносимо і двочленні іменування, до складу яких входило два імені (мабуть, ім'я ідентифікованого + ім'я його батька) - повне християнське ім'я + християнське ім'я, ускладнене суфіксом: *Misko Andrus Iwan Hanotha, Swedor Hercyk, Bran Iwanec', Stefan Miklasz, Iwan Tymsha*; християнське ім'я + давньослов'янське автотонне (відкомполитне або відапелативне) ім'я - *Juryj Dolhan Chwedor Niemera; Synko Balamut, Michajlo Brodka, Iwan Buhajlo, Kost' Czaika, Danylo Czebrzik, Dmytr Holowka, Luka Kurdel, Chwedor Obuch, Iwan Opara, Jurko Pochlad, Tymko Skoropad, Lesko Skura, Chwedor Sobota, Chwedor Szostak*. На цей цікавий спосіб утворення

назва синів " від імени або назвиска батька" звернув у свій час увагу І.Крип'якевич, зауваживши, що "хресне ім'я батька робиться назвиском сина" [4:89]

Серед двочленних іменувань досліджуваного періоду наявні утворення з суфіксами -сій, -ик, які побутували на Гуцульщині в той час і виконували, на нашу думку, патронімічну функцію, пор *Luka Hrudet Petras Parbey, Symeon Derkaczek, Olexa Kanczyk*.

Іменування за власним іменем та вказівкою на професії чи заняття, етнічну приналежність або місце проживання чи зовнішності. Назва професії, етнічна приналежність, місце проживання, особливості зовнішності здавна виконували розрізнявальну роль в людському оточенні. У пам'ятках XV-XVI ст. таких назв небагато: *Wasył Delatynski, Olexa Dziurny, Iwan Hultav, Wasył Kowal, Chwedor Smuk, Hryher Starv Iwan Uhrin, Dzich Zwarucz*.

Тричленні іменування. Для більш детальної характеристики особи на Гуцульщині в XV-XVI ст. використовувались тричленні іменування, до складу яких, крім власного імені та патроніма, входив ще апелятив, який найчастіше вказував на рід заняття або посаду носія назви. У трьох пам'ятках XV-XVI ст. тричленних іменувань всього два: *Chwedor Hurta watan, Iwan Jakowycz watan*.

Описові іменування. Ідентифікація особи на гуцульській території досліджуваного періоду здійснювалась і за допомогою різного апелятивного опису. У пам'ятках XV ст. досить часто вживаються іменування, що складаються з власної особової назви і прийменникової конструкції типу прийменник -з, -в і топонім у родовому чи місцевому відмінках. *Іванко і Микола з Стопчатого, Олекса з Стопчатого, Гучка з Пистиня Сеньо Івужкович в Рожнові*.

Отже, найтиповішим способом ідентифікації особи на Гуцульщині в XV-XVI ст. було двочленне іменування, в якому першим компонентом виступало християнське ім'я, а другим – ніс додаткову інформацію про іменовану особу. В межах цього способу найпродуктивнішими були іменування з другим компонентом- патронімом на -ович, -евич, -ич. Функціонувати в досліджений період патроніми на -сній, -ій, -ик. Особові назви в форматах -ув, -чув, -ак, -чак в документах Гуцульщини з XV-XVI ст. не засвідчені.

Література

1. Гумецька Л.Л. Нарис еволюційної системи української актової мови XIV-XV ст. -К., 1958. -298с.
2. Керсга Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. -К., 1984. -152с.
3. Крип'якевич І. З історії Гуцульщини. -Львів, 1929. -37с.
4. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI в. -1907. -Т.77. -С.77-166.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. -К., 1979. -403с.
6. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. -К., 1977. -236с.
7. Чучка П.П. Місце патронімів у лексичній системі слов'янських мов/УІІІ Slovenska onomasticka konferencija, Zbornik materialow, Bratislava-Banska Bystrica. -Presow, 1983. -413с.
8. Szulowska W. Imiernictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej. -Warszawa, 1992. -87с.

Список умовних скорочень

- Гр - Словарь української мови. За редакцією Б.Гринченка. -К., 1907-1909 р. Т.1-4
- Демч - Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIУ-XVII ст. -К., 1988. -170с.
- Ил.- Илчев Стефан. Речник на личните и фамилии имена у българите. -София, 1969. -626с.
- ОКРЗ - Описи королівщини в руських землях XVІ в. Львів, 1895-1900. -Т.1-3
- Matr/ - Matricularum Regni Poloniae Summaria contextuit iudicesque adiecit Theodorus Wierzbowski. -Т.2(1492-1501), Varsoviae, MCM УП